

Impériumváltás Bihar megyében, 1919-1920

<https://erdelyikronika.net/2020/04/imperiumvaltas-bihar-megyeben-1919-1920>

Írta Perczel Olivér

Alábbi cikkünkben a korabeli Bihar vármegye területének impériumváltását mutatjuk be. Kitérünk a térségben zajlott ütközetekre és azok következményeire, valamint – Nagyvárad, Nagyszalonta és a Magyarországon maradt bihari térség példáján – a megszállás hétköznapijainak bemutatására is.

Harcok a térségben

Az I. világháború végén az 1918. november 3-án Piavéban megkötött fegyverszüneti megállapodással a tényleges harcok megszűntek, ám Magyarország számára még nem jött el a béke ideje. A november 13-i ún. belgrádi fegyverszünet elrendelte, hogy Magyarország a Szamos felső folyása–Beszterce–Maros–Baja–Pécs–Dráva vonalra rendelje vissza a hadseregét. A szerződés következtében a román királyi hadsereg számára lehetővé vált az erdélyi behatolás a kijelölt demarkációs vonalig. Ezután a román csapatok sorra megszállták a székelyföldi településeket és december 2-án átlépték a belgrádi demarkációs vonalat, a Marost. A magyar kormány megtiltotta a harc felvételét, visszavonulást parancsolt a katonái számára. Ezután Kolozsvárt december 24-én foglalták el a román csapatok.

Az erdélyi hadseregszervezéssel megbízott Kratochvil Károly csapatait védekezésre küldte ki a Király-hágó, a Maros és a Szamos völgyeinek lezárására. Erre szükség is volt, mivel a román királyi hadsereg ismét támadásba lendült. Kolozsvárt elhagyva folytatták előrenyomulásukat Nagyvárad felé. A székely hadosztály ekkor már megkapta a jogot a fegyveres ellenállásra, így harcokra került sor január 6.-án Egeres környékén, január 14.-én Cigányinál, majd január 15.-én Zilahon. A román csapatok 1919. január végén a Máramarossziget–Nagybánya–Zilah–Bánffyhunjad–Zám vonalig nyomultak előre. Miután a román hadsereget támogató francia antant bizottság értesült az összetűzésekről, tiltakozásukat fejezték ki és követelték a harcok azonnali beszüntetését. A magyar kormány a tiltakozás hatására január 28.-án elrendelte a tűzszünetet majd a front április közepéig megmerevedett.

A világháborút lezáró béketárgyalások 1919 januárjában kezdődtek Párizsban, ahol február 28-án újabb demarkációs vonalat határoztak meg. A széles demilitarizált zóna nyugati kiterjedése a Vásárosnamény–Debrecen–Gyoma–Hódmezővásárhely–Szeged vonalig terjedt. A kijelölt

területet a magyar hadsereg köteles volt elhagyni. Az erről rendelkező jegyzéket Fernand Vyx francia alezredes közölte a magyar kormányval 1919. március 20-án, aminek következtében Károlyi Mihály lemondott. A hatalmat másnap a Kun Béla irányította Tanácsköztársaság ragadta magához. Miután a román hadsereg az antanttól felhatalmazást nyert a magyarországi bolsevizmus letörésére, április 16.-án újra előrenyomult. A harcok a bihari térséget is érintették. Vaskoh-n és Belényesen állomásozott a Verbőczy Kálmán százados parancsnoksága alatt álló csoport.

A Nagyvárad-Csucsá vonalon 55.000 román katona helyezkedett el, míg a magyar csapatok 18.000 főt számláltak. Tagjaik között 972 Bihar megyei, és 1500 Nagyvárad-i férfi is sorakozott. Mivel a román katonák háromszorosan túlerőben voltak Kratochvil a visszavonulásról döntött. A román alakulatok április 20-ára elfoglalták Nagykárolyt, Nagyváradot, Aradot, így a Partium is román megszállás alá került. Harcok folytak a mai határnál elhelyezkedő Létavértesnél, Berettyóújfalunál és Derecskénél a visszavonuló vöröskatonák és a román hadsereg között. Bihar megye egész területe április 26-án került a román királyi hadsereg megszállása alá, akik továbbvonultak, és a Tisza vonalának elérésével – ideiglenesen – befejezték előrenyomulásukat.

Nagyvárad

A román hadsereg április 20-án délelőtt vonult be a városba. A bevonulás után a város közvetlen román katonai irányítás alá került, Stefan Holban tábornok vezetésével, aki másnap bejelentette, hogy a város immár Nagyromániához tartozik. Aznap kiadták első intézkedéseiket, amelyek, a fegyverek begyűjtésére vonatkoztak. Kijárási és gyülekezési tilalmat léptettek életbe, és bevezették a cenzúrát. Április 24-én a városba érkezett dr. Aurel Lazar, a nagyszebeni Erdélyi Kormányzó Tanács teljhatalmú megbízottja, aki bejelentette, hogy jövelele célja, a román impérium berendezése. Intézkedésének következtében a város és a megye tisztviselőinek – a munkahelyük elvesztésével megfenyítve – esküt kellett tenni a román királyságra. Április 29-én Lazar hirdetményben hozta a lakosság tudomására, hogy Nagyváradon és az egész megyében életbe lépett a román uralom. Pár nap múlva pedig kijelentette, hogy „az antanttól biztos tudomása van arról, hogy Nagyvárad és Bihar megye Romániához fog tartozni.” Ezzel együtt, a 95 %-ban magyarok lakta városban bevezették a román hivatali nyelvként. A román megszállók berendezkedésüket véglegesnek tekintették, ezt újra megerősítette Bratianu miniszterelnök augusztus 2-i látogatásakor. Kihangsúlyozta, hogy Nagyvárad már Románia része, mivel a békekonferencia már véglegesen Romániának ítélte (mondta ezt tehát jóval a trianoni döntés megszületése előtt). Időközben megtiltották a magyar nemzeti színek használatát és a cégfeliratok román nyelvű feltüntetéséről határoztak. Bejelentették, hogy a következő tanévben, a főreáliskola I-V. osztályaiban már csak románul

fognak tanítani. Rövid idő múlva megkezdték a tankerületek átalakítását is, 1919 őszén államosították a rendőrséget és felállították a nagyvárad kerületi rendőr prefektúráját.

Nagyszalonta

A település román megszállása 1919. április 21-én következett be. A bevonuló katonák az ott maradt kommunistákat letartóztatták, a vezetőkkel szemben megtorló eljárást indítottak. Megtiltották a gyülekezést, a politikai gyűlések rendezését, korlátozták az utazást és a városba érkezőknek jelentkezniük kellett a térparancsnokságon. A lakosságot további meghurcolások érték a rekvirálások során. A katonaság minden rendszer nélkül vitte el a gazdák szénáját, oly mértékben, amely a lakosság tiltakozását is kiváltotta. Az elszállítások miatt gabona és liszthiány lépett fel, és a megye súlyos éhínség elé nézett. Végül, Mardarescu tábornok 1920 januárjában megtiltotta Bihar megyében a rekvirálást. Az újonnan kialakuló berendezkedés uralmát díszes katonai felvonulásokkal tarkított ünnepekkel, egyfajta erődemonstrációkkal is hangsúlyozta. Erre jelentett példát a gyulafehérvári román nemzetgyűlés egy éves évfordulóján rendezett parádé is. 1920. január elején a térség Romániához kerülését már kész tényként közölte a Szalontai lap. A hónap végére a békeszerződés részletei is nyilvánosságra kerültek, miután az új állam a város legfontosabb utcáinak és tereinek neveit is megváltoztatta és román elnevezések kerültek a helyükre. Elrendelték a román nemzeti ünnepek ünneplését is, ugyanakkor megtiltották a magyar augusztus 20.-a ünneplését. Március végén a helyi sajtó fejlécén már a város román neve (Salonta) szerepelt.

Csonka Bihar vármegye

A területről a román hadsereg érkezésének hírére a helyi direktóriumok elmenekültek. A román katonák bevonulása után a települések közvetlen román katonai irányítás alá kerültek. A megszálló román hadsereg elmondása szerint nem hódítani, hanem a „bolsevizmus letörése végett” érkeztek. Itt is összegyűjtötték a fegyvereket, megtiltották az egyenruha viselését, éjszakai kijárási tilalmat vezettek be. A térségben összegyűjtötték a kommunistákat, akik közül több személyt internáltak. Intézkedéseiket hirdetményeken, falragaszokon és a cenzúrázott sajtón keresztül tudatták a néppel. Megtiltották az utazást Erdély felé, utazni csak külön engedéllyel és csak a szomszéd településekre lehetett. Eltiltották a magyar nemzeti zászló használatát és a dalok éneklését. A hadseregük ellátása a lakosságot terhelte. Azonban a katonaságuk élelmezésén túl – rekvirálások címén – a térség kifosztását hajtották végre. A rekvirálásokat több hullámban végezték el. Először összeszedték a takarmányt, begyűjtötték a gabonát és lisztet. Az élelmiszerek után a gazdasági eszközöket, a gépeket, szíjakat szedték össze és leszerelték a malmok többségét. A gépek begyűjtése után az állatok következtek. Elhajtották az ökröket, szarvasmarhákat, lovakat és juhokat. A térség elveszítette

állatállományának több mint 60%-át. Az összegyűjtött holmit azután vasúton szállították Románia felé. A párizsi döntőnkök egyeztetései után a román megszállók fokozatosan elhagyták a Tiszántúlt, Berettyóújfaluból március 24-én vonultak ki. A terület felszabadulása után siralmas állapotokat mutatott. A határ kérdésében még akadtak vitás pontok. A végleges rendezésig egy ún. semleges zónát hoztak létre a határ két oldalán. Végül a határ kiigazító bizottság 1920. május végén négy bihari falu (Körösszegapáti, Bedő, Pocsaj, Kokasd) hovatartozását a magyar oldalnak ítélte.

Összegzés

Végezetül elmondhatjuk, hogy a román megszállók Nagyváradon azonnal a végleges berendezkedést hajtották végre. Annak ellenére, hogy a terület hovatartozását hivatalosan még nem döntötték el, a román katonai vezetők és a politikusok a bevonulást követően bejelentették a város Romániához való csatolását. Ezt alátámasztandó sorra hozták azon rendelkezéseiket, amelyek az új állam keretébe való beillesztésre utaltak. Nagyszalonta megszállása átmenetet mutat. A kisebb városban hasonló intézkedéseket fogantatosítottak, mint váradon, ám ott hangsúly helyeződött a rekvirálásokra is. Aztán, miután a város hovatartozása Románia javára dőlt el, a begyűjtéseket leállították. Míg a mai Magyarország területéről sokkal inkább elmondható, hogy itt a rekvirálás jóval nagyobb arányú volt, mint a határ túloldalán. Úgy tűnik tehát, hogy a megszállók – nagyjából – tudták, hogy hol fog húzódni a határ és így a terület javainak elszállításait ennek ismeretében hajtották végre. A tetemes anyagi károkozás mellett a magyar lakosságot megalázták, megfélemlítették. Gyakori volt a 25 botütés kirovása és a rekvirálások során többféle erőszakosságra is sor került. A lakosságot több esetben kirabolták, bántalmazták, sőt, a megszállók sok gyilkosságot is elkövettek. Ahol fegyveres ellenállással találkoztak azokat megtorolták, de több rablógyilkosságot is elkövettek, erre Biharban is találunk példát. A leghírhedtebb eset a Belényesi-medencében magyar szigeteket alkotó Köröstárkányban és a szomszédos Kisnyégerfalván történt április 19.-én. A Verbőczy-különítmény ezen a vidéken, napokon át elkeseredett harcokat vívott a román hadsereggel. Az érkező irreguláris környékbéli civil alakulatok pedig a helyben maradt lakosokon álltak bosszút. Együttesen 88 köröstárkányi és 17 kisnyégerfalvi magyar lett az 1919. évi húsvét vasárnapi vérengzés áldozata. A bevonulás során fegyveres ellenállásra került sor Derecske közelében is, ahol a lövöldözés kilenc halálos áldozatot (két vöröskatona és hét civil) követelt. Kutatásunk eddigi eredményei szerint, Bihar megyében 127 gyilkosságot követtek el.